

דתישכונע

פרשת שפטים, תשע"ט, מספר 1334

השוטר הפנימי והמסייעים בעדו

רוני אלשיך

דומה, שהמקור הבולט ביותר המכיר בממשק הזה שבין "השוטר החיצוני" ל"שוטר הפנימי", הוא הגמרא בברכות (כח ע"ב):

אמרו לו (לרבן יוחנן בן זכאי): רבינו, ברכנו! אמר להם: **יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם**. אמרו לו תלמידיו: עד כאן?! - אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

העולה מן הגמרא הוא, שאין לזלזל במורא בשר ודם כ"שוטר חיצוני", לאותו "שוטר פנימי" שהצבת בכל שעריך. וכך הבין לכאורה רש"י: "ולואי - שיהא כמורא בשר ודם, שאם כן תחדלו מעבירות הרבה". רש"י הבין, אם כן, כי לנוכחות של בשר ודם הצופה בך, יש ערך של "מניעה מצבית".²

גמרא זו מבוססת על התובנה הבסיסית האריסטוטלית, לפיה "האדם הוא יצור פוליטי" (חברתי), ולכן הוא מושפע חברתית (בתהליך של "חברות" – סוציאליזציה), כך שההמלצה היא לנצל זאת לטובה.³

דוגמה קיצונית להזקקת חירום של "שוטר חיצוני" כדי לסייע "לשוטר הפנימי" שעמד להיכנע, מיוחסת לרב עמרם חסידא בגמרא בקידושין פא ע"א:

הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אשקולו דרגא מקמייהו. בהדי דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא. שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא דלייא לחודיה. סליק ואזיל כי מטא לפלגא דרגא איפשח רמא קלא נורא בי עמרם. אתו רבנן אמרו ליה כסיפתינן אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי. בתרגום חופשי (ועל פי פרשנות רש"י): שבויית שציווה ר' עמרם

פרשתנו פותחת ב-"שפטים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ". הפרשנות ההלכתית מחייבת מינוי שופטים ושוטרים **כמשמעם** בכל אתר ואתר, וכך פוסק הרמב"ם (בהלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם א', א'): "מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל עָרָה וְעָרָה".

מצווה זו הנוגעת להקמת משטרה במדינה יהודית, חידדה את הצורך של גדולי ישראל בדורנו (הרב הרצוג, הרב ישראל, הרב רוזן ואחרים) לעסוק בתשתית ההלכתית לתפקוד משטרה על פי ההלכה,¹ שהרי לא ייתכן שלא ניתן יהיה לקיים מצווה דאורייתא על פי ההלכה...

השל"ה לוקח את הציווי לתחום המוסרי (של"ה, שופטים, דרך חיים א'):

בכאן יש רמז מוסר להא דתנן בספר יצירה, **שבעה שערים הם בנפש**, שתי עינים, שתי אזנים, והפה, ושני נקבי האף, ועל אלו השערים ישים האדם לעצמו שופטים ושוטרים, כלומר שישפוט את עצמו תמיד.

האם השיפוט העצמי הוא "מעגל סגור" בתוך האדם, או שמא יש מקום להסתייע באחרים לצורך "השיטור והשיפוט העצמי"?

הרמח"ל, העוסק בדרכי קניית הענווה, מזהיר מלהקיף את עצמך ב"כת חַנְפִּים", וחותרם בהמלצה:

ואין טוב לאדם אלא שיבקש לו חברים תמימים, שיאירו עיניו במה שהוא עיוור בו ויוכיחוהו באהבתם ונמצאו מצילים אותו מכל רע, כי מה שאין האדם יכול לראות, לפי שאינו רואה חובה לעצמו, הם יראו ויבינו ויזהירוהו ונשמר. ועל זה נאמר (מש' כד:ו): "וְתִשְׁעָה בְּרַב יוֹעֵץ" (מסילת ישרים, פרק כד).

לכאורה, מדובר בהמלצה להציב **ביוזמתך** "שוטר חיצוני", אשר יעורר ויחזק את "השוטר הפנימי" על "שבעת השערים".

² מושג קרימינולוגי שעניינו צמצום העבירות בתפיסה של מניעה, באמצעות שינוי המצב אצל העבריין (מוטיבציה), הקרבן (פגיעות), או זירת העבירה הפוטנציאלית (נגישות וכו').

³ אין בכך סתירה מול ההדרכה שלא להיכנע לחץ החברתי, כאשר הוא עלול להיות שלילי. כך למשל בטור א"ח סימן א': "התחיל בעז כנמר, לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו ועל כן הזהיר שתעיז פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה".

* רוני אלשיך רנ"צ בדימוס. מפכ"ל המשטרה לשעבר.
¹ כיום עושה זאת במסירות רבה הרב הראשי למשטרת ישראל נצ"מ הרב רמי ברכיהו, כשהוא רותם את פוסקי ההלכה לגבות ציבורית את פסקיו, לרבות הרב אשר וייס, הרבנים הראשיים ועוד.

"שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו"⁵.

מניסיונה של המשטרה, האדם מתנהג אחרת בין מכריו לעומת התנהגותו בין זרים. הזר, כ"מפקח חברתי" יעיל פחות ומבייש פחות, מה שמוריד את רף ההתנהגות של "בין האדם לחברו" ברחוב המנוכר. כאן נכנס תפקידו של השוטר הרשמי. ניתן להתייחס אליו רק במובן המוכר של הרתעה, אולם תפיסה עמוקה יותר של שיטור תנסה לא רק לשנות נקודתית את ההתנהגות בנכוחות השוטר, אלא גם לנצל את "השוטר החיצוני" לחיזוק "השוטר הפנימי".

התרגלות לגורמה מתוקנת יותר, לאורך זמן, מאפשרת את השינוי הפנימי כמאמר החינוך: "ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" (ספר החינוך, טז). מה שהיה לגיטימי, הופך כחלק מתהליך החברות ללא לגיטימי, גם באמצעות הרף החדש שמציבה המשטרה.

למשל, העצמה של נוער מצמצמת את הנטייה לעבור עבירות. ברוח זו הקימה משטרת ישראל תנועת נוער (בתיאום עם משרד החינוך במסגרת "בגרות חברתית"), שעניינה חיזוק נורמת הציות לחוק. כך למשל, נער שעובר תהליך העצמה, יש לו סיכוי גבוה יותר לעצור תהליך "ביוש" (shaming) רשמי באבו ("מקום" בו אין נוכחות של שוטר במובן הרשמי), טרם יקרה חלילה אסון.

אברבנאל, שהיה ממשפחת מדינאים המתמייחסת לדוד המלך, התנגד נחרצות למלוכה (כך למשל הוא כותב על המלוכה בעמים: "את שיקוציהם ואת גילוליהם, איש מהם כל הישר בעיניו יעשה ומלאה הארץ חמס מפניהם"). הוא דן בתביעת העם למלך (בשם"א ח), ושם הוא מאמץ את "המניעה המצבית" גם למערכות ציבוריות ולא רק לרמה האישית. לכן לדידו, מושל זמני שאינו שליט יחיד וכוחו מוגבל, עדיף ממלך קבוע ועוצמתי, מפני שהוא יודע שתיחשף ערוותו, אם יפשע, לפחות ביום שאחרי, ואימת הדין עליו. איזה דין? אברבנאל קושר בין אימת בשר ודם ובין אימתו של מלך מלכי המלכים: "ובהיותם עתידים לתת את הדין אחרי ימים מעטים, יהיה מורא בשר ודם עליהם ופחדו אל ה' ואל טובו".

הנה כי כן, אמנם לימדנו שלמה המלך (מש' ו-ז) "לֵךְ אֶל נְמִלָּה עֲצֹל רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחַכְמָה אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶץ שִׁטְר וּמִשָּׁל", אך רובנו המוחלט, ממשיכים להידרש לשוטר. יהא זה שוטר ממונה במדים, בנושאים שבין אדם לחברו יהא זה השוטר החבר הלא-פורמלי, שממלא את התפקיד של "אימת בשר ודם" בכל שערך, בין במצוות שבין אדם לחברו ובין במצוות שבין אדם למקום, וכולם מכוונים לחיזוק "השוטר הפנימי" – "שהוא שורש כל היראה שבעולם".

לפדותן הובאו לעליית הגג שלו. הסולם לעלית הגג סולק. כאשר חלפה אחת מהם על פני הפתח של עלית הגג "הואר הבית" מפניה. ר' עמרם התפתה, הציב לבדו את הסולם שעשרה אנשים לא יכלו להרימו (כוחו העצום של היצר!) והחל לעלות לקראתה. כאשר הגיע לאמצעו של הסולם, פיסק את רגליו בחזקה לרוחב הסולם תוך שהוא נלחם ביצרו וצעק: "אש בבית עמרם!" הגיעו החכמים לכבות את האש (כלומר את אש היצר), ראו את הסיטואציה (המביכה), וטענו בפניו: "ביישת אותנו!" והוא ענה: "מוטב שתבושו בי בעולם הזה ולא בעולם הבא".

אברבנאל מסביר במעשה יוסף (בר' לט) את החלטתו של יוסף "וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא הַחוּצָה", כדומה להחלטתו של רב עמרם חסידא. לדעתו, יוסף יצא לרשות הרבים כדי שלא ייכנע חלילה ליצרו במקום שאין בו אנשים, ששם היצר חזק יותר. בעוד שרב עמרם הביא את "רשות הרבים" פנימה לתחתית הסולם, בחר יוסף הצדיק לצאת לרשות הרבים, כדי למנוע "נפילה" מוסרית, חלילה.

אין ספק, שפרשנות זו נותנת מקום חיובי ומשמעותי "ללחץ חברתי" ועידודו של יצירת לחץ חיצוני על "השוטר הפנימי" (בשערים שציין הש"ה על פי ספר יצירה), המזעיק "תגבור" היכן שזה נדרש, בוודאי בעתות משבר.

האם המטרה היא רק "נקודתית" כדי למנוע חטא והתדרדרות, או שאולי יש בכך תועלת גם "ליום שאחרי"?

אחד מפרשני הבעש"ט על התורה⁴ כותב:

מורא אדם על אדם וכמו שאמרו (באבות ג) "אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו". ושורש כל מיני היראה הוא יראת השם יתברך אשר הוא אוצרו, ופנימי לכל מיני יראה, שהם רק לבושים וקליפות אל יראת ד' שהוא הפנימית, וכל מיני יראה שנתעורר בעולם הוא לתכלית שיבא מזה אל יראה פנימית, שהוא שורש כל היראה שבעולם.

בסברה יש לומר, כי בסוגיות שבין אדם לחברו, גם אם לא מתחזקת היראה הפנימית (חיזוק השוטר הפנימי) ורק נמנעת העבירה, בוודאי יש לכך ערך רב, כי סוף סוף לא בוצע "מה ששנוא עליך", כלפי חברך והחברה מתוקנת יותר.

עיסוקה של המשטרה כיום הוא אך ורק במצוות שבין אדם לחברו, שהרי למשטרת ישראל, אין סמכויות בתחום של בין האדם למקום (אם שוטר יכתוב דו"ח לאזרח על נטילת אתרוג פסול... ללא ספק יקבע בית המשפט שפעל ללא סמכות!). בתחום של בין האדם לחברו, "השוטר החיצוני" בדמות שוטר ממונה על ידי המדינה (ולא ביוזמת האדם) עשוי לסייע "לשוטר הפנימי" בבחינת

⁵ אבות ג, ב.

⁴ מקור מים חיים על בעל שם טוב על התורה – עקב.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף